

Scris de andrei.marga pe 15 Mai 2023, 12:00

Romania a fost victima unui experiment funest

La inceputul anilor nouazeci, mintile se deschideau spre orizonturile largi ale libertatii, drepturilor si democratiei. Azi, multe se repliaza in optici de conjunctura. Se peroreaza din nou despre dezvoltare, dar fara libertati si drepturi, si despre democratie, in absenta consultarii si dezbaterii. Se postuleaza libertati, cand saracia se extinde, sau normalitate, cand crizele sufoca initiativele. Se confirma ca mintirea a devenit „a doua natura” (George serban Lying: Mans Second Nature, Westport, Co., 2001) a unora care pretind justitie dupa ce masluiesc probe, „lucru bine facut”, cand nimic nu functioneaza, si ca „totul e bine”, cand in jur sporesc necazurile.

Adesea, insesi opiniile si abordarile redau superficial faptele sau incurca notiunile. Pentru unii, logica nu exista, iar etica tine de lumea de apoi. Oportunismul („sa nu ne referim la cutare fapt, ca sa nu ne legam la cap”) si impostura - insi care se ascundeau atunci cand se decidea integrarea europeana sau care nu au facut decat sa fraudeze vor sa dea directia - nu sunt deloc ceva rar. Se ocoleste frecvent intregul situatiei, nu se inteleg diferentierile societatii moderne si se inchipuie ca istoria incepe si se sfarseste cu cei de azi. De aceea, opinii prost elaborate, incalcite si demult clasate au ocupat terenul. Ca rezultat general, spatiul public s-a umplut de confuzii, viitorul pare inchis in repetarea a ceea ce este, iar cetatenii sunt convertiti tacit in spectatori.

Libertatile si drepturile individuale, democratia, bunastarea, impreuna cu demnitatea umana care le-a energizat, stau astazi, fireste, inaintea oricarei alte valori. Ele nu au alternativa rationala. Schimbarile din ultimul deceniu au adus insa lumea intr-o situatie fara precedent. „Societatea nesigura”, de care am vorbit cu ani in urma (Societatea nesigura, Niculescu, Bucuresti, 2016), infrunta probleme ce nu se lasa stapanite decat schimband opiniile, abordarile si intregi conceptii. Retin aici, in spatiul aflat la dispozitie, problemele cheie.

Prima problema a societatilor de azi vine din economie.

Analize noi au argumentat ca, dincolo de formalisme tehnico-economice, cele doua abordari care au dominat gandirea economica postbelica, originare la Keynes si, respectiv, la Hayek, nu fac fata crizei persistente din 2008 incoace. Ambele abordari opereaza cu premise nerealiste. In fapt, variabilitatea preturilor materiilor prime si energiei, conflictele amenintatoare, practicile egoiste ale bancilor, tehnologiile care au redus forta de munca nu pot fi escamotate. Nu da rezultate nici pachetul keynesian al interventiei statului si nici politica hayekiana a austeritatii. Solutia care intra in actualitate este reorientarea economiei spre „solidaritate in nazuinta noastra la o viata buna”

(James K. Galbraith, *The End of Normal. The Great Crisis and the Future of Growth*, Simon & Schuster, New York, 2014), ce ar putea fi caracteristica unei lumi schimbate.

Analize si mai noi spun ca, „in pofida propagandei globaliste, solicitarea la statalitatea nationala este neintrerupta si creste mai departe ca urmare a experientei din globalizare" (Wolfgang Streeck, *Zwischen Globalismus und Demokratie. Politische Ökonomie im ausgehenden Neoliberalismus*, 2021). Presiunea la o reorientare urca astfel. in orice caz, vor castiga economiile tarilor care raman in interactiunile lumii, dar se reprofileaza prin suveranitate, servirea interesului public, solidaritate.

A doua problema vine din evolutia democratiei.

Deja cu mai bine de un deceniu in urma s-a observat o schimbare. S-a si propus un termen, cel de „postdemocratie", pentru a semnala slabirea democratiei. „Conceptul desemneaza o comunitate in care are loc ceva de genul alegerilor, ca si inainte. Aceste alegeri pot sa duca la situatia in care unele guverne sunt constranse sa plece si in care, in orice caz, team-uri concurente de experti in public relations controleaza excesiv dezbaterile publice in campaniile electorale, incat acestea devin un spectacol, in care se discuta doar anumite probleme, alese in prealabil de experti. Majoritatea cetatenilor joaca in aceasta situatie un rol pasiv, in tacere, chiar apatic, reactionand doar la semnalele care li se transmit. in umbra acestei inscenari politice, efectiva politica, ce reprezinta, inainte de orice, interesele economiei, se face in spatele usilor inchise" (Colin Crouch, *Postdemocrazia*, Laterza & Figli, Gius, 2003). in timp ce institutiile democratice raman, formal, intacte, procedeele amintesc de vremurile predemocratice. Influenta elitelor privilegiate creste, in dauna controlului cetatenesc. Nu se traieste in societati nedemocratice, dar deciziile sunt tot mai putin legitimate democratic.

Odata cu trecerea la „postdemocratie", se deschid probleme dificile. Bunaoara, Thomas Jefferson se ingrozea la gandul ca vor aparea monopoluri in economie, caci le socotea primejdie pentru democratie. Azi, numeroase monopoluri nationale si supranationale din economie, farmaceutica, sau distribuirea informatiilor, stabilesc insasi politica statelor. Suntem astfel conjurati sa lamurim cum este posibila democratia in conditii de concentrari de putere economica, mediatica, militara. Deloc uimitor, tema revine azi explicit la Robert Kennedy Jr., candidatul la presedintia Americii.

Fapt este ca, in zilele noastre, democratia este pusa in cauza chiar de evolutia ei launtrica. O spun analize de la Harvard sau München sau Paris. Se stie dintr-o experienta dureroasa ca, odinioara, prin vot democratic s-au instalat perversi dictaturi. Democratia este subminata azi de unii care, odata ajunsi la decizii, nici nu vor, nici nu stiu si nici nu pot sa asigure dezvoltarea. Azi, dupa alegeri „democratice", multi decidenti intrec in abuzuri monarhi de odinioara. Autocrati apar azi chiar si in democratii.

Si din acest punct de vedere, libertatile, drepturile si democratia au nevoie de o actualizare sub aspectul conceperii si al asigurarii lor. Altfel, cum recunosc tot mai multi dintre cei care reflecteaza responsabil asupra lor, ele raman sub asalt.

Trecutul istoric isi are, cum se stie, partile lui negre, condamnabile - faptele istorice sunt fapte. Ar fi insa cazul ca acest trecut sa fie lamurit fara rest de istorii documentate arhivistic, incat sa se impiedice manipularile. Un trecut nelamurit este obiect facil de manipulari grosolane. Iar justificarea de politici doar prin reactie la trecut este, azi ca totdeauna, semn al incapacitatii de a da solutii la dificultatile vietii actuale si, desigur, de a asigura dezvoltari.

A treia problema vine din starea generala a lumii.

Se petrece sub privirile noastre o cotitura bogata in implicatii. Spus direct, odata cu noile interventii ale statului in economie, neoliberalismul se stinge, iar postglobalizarea se contureaza, cu atat mai mult in consecinta directa a scindarii lumii.

Ca urmare, sunt tot mai multe motive sa gandim ceea ce vine dupa globalizare (detaliat in A. Marga, Dupa globalizare, Meteor Press, Bucuresti, 2018), chiar daca sondarea viitorului nu este de la sine inteleasa in constelatia culturala actuala, care o priveste cu suspiciune. Pentru aceasta explorare este nevoie de interogatii si conceptualizari aduse la zi, care depasesc, prin forta lucrurilor, opticile curente.

A patra problema vine din fluiditatea in care a fost plasata - prin pandemie si tensiunile dintre supraputeri - ordinea lumii.

in jurul anului 2010, s-a schimbat ordinea lumii, trecandu-se de la ordinea instalata la inceputul anilor nouazeci, la o noua ordine. Acesteia se cauta sa i se faca fata astazi cu diverse devize: „Sa aplicam reglementarile si acordurile internationale deja adoptate" (SUA); „Sa asiguram echilibrul supraputerilor" (Rusia); „Armonia este mai aducatoare de avantaje decat conflictul" (China); „Suntem oameni ca toti ceilalti si avem dreptul sa ne decidem soarta in concertul umanitatii" (Turcia, Polonia, Ungaria, Brazilia etc.); „Sa facem ce ne spun cei puternici" (Romania actuala); „Lasati-ne in pace, caci stim mai bine ce ne trebuie" (Coreea de Nord).

Nimeni nu se poate izola fara pierderi. in plus, nu poti asigura, propria dezvoltare fara competenta si curajul deciziilor proprii. Acum o noua ordine ia chip, cu tensiunile inerente unei reasezari de proportii. Interesul a devenit brusc mai mare pentru pozitionare geopolitica decat pentru modernizare si democratizare. Oricum, in laboratoarele supraputerilor si ale puterilor a inceput examinarea de scenarii. Nu lipsesc propuneri de schimbari ale geografiei politice. Deocamdata, nu este ceva hotarat, dar putine eventualitati sunt excluse.

A cincea problema vine din consumarea viziunilor care au dominat era postbelica.

La inceputul anilor nouazeci, intra in muzeu viziunea comunismului. Treptat, a intrat in criza si viziunea rivala, cea a liberalismului. Neoliberalismul s-a instalat si a dominat lumea pana la pandemia din 2020-2022 si razboiul din Ucraina. Acestea ii pun insa capat - indicatorul evident fiind imprejurarea ca statele, ca institutii, au preluat explicit controlul in societate. Politicile se justifica prin mandatul obtinut la alegeri asa cum sunt, dar se legitimeaza infim prin vointa majoritatii cetatenilor.

Trebuie spus iarasi si iarasi ca fara libertati, drepturi cetatenesti si democratie, intelese la propriu, in legatura lor cu demnitatea umana, in care ele au aparut in zorii modernitatii, nu este viata demna de oameni. si ca nu este nici viata de stat modern fara legitimare democratica. Dar realizarea si realitatea acestor valori se cer azi interogate fara retineri.

Nu mai esti nici cetatean liber si nici democrat prin aceea ca te reclami din valori, mintea ramanandu-ti colonizata de propaganda ce li se opune sau este sub cerintele lor. Nici libertatile cetatenesti si nici democratia si legitimarea nu se lasa trecute in proprietatea cuiva - la drept vorbind, ele contin exigente care fac imposibila confiscarea de catre un grup, un partid, o ideologie sau propaganda. De altfel, pretentia exclusivitatii in materie de democratie nu are cum sa fie democratica.

Este nevoie tot mai perceptibil de reconfigurarea cetateniei, a democratiei si a legitimarii

democratice. O noua viziune asupra lor a devenit necesara, daca este ca modernitatea sa fie promovata.

A sasea problema este criza in care au intrat recunoasterea si, mai ales, respectarea diversitatii oamenilor.

Reforma religioasa de cu secole in urma a recunoscut dreptul fiecarui om de a se raporta cum crede la absolut. Statul modern a introdus in legi respectul libertatii si drepturilor fiecarei persoane. Cetatenia, democratia si suveranitatea nationala in statul de drept au mers mana in mana. Occidentul a castigat suprematie istorica facand din unitatea celor trei valoare conducatoare in societati.

Azi, tocmai diversitatea se intelege putin. Nu s-a ajuns nici macar la o relatie satisfacatoare a culturilor, care s-a discutat aprins in ultimele decenii. Organizarea civica este preluata mai degraba in termeni de lupta ideologica. Suveranitatea, abia in conditiile careia cetatenia si democratia sunt posibile, este suspectata. S-a ajuns din nou la impotmolirea intr-o confruntare. Lipseste insa analiza sistematica a societatilor existente.

Inteleasa in profunzime, incepand cu anvergura neobisnuita a istoriei ei, occidentalizarea, avand ca temelie demnitatea umana si libertatile si drepturile fundamentale ale individului si cetateanului, este naturala. Nu mai este cazul ca cineva sa-si aroge meritul descoperirii si reprezentarii ei, acest merit fiind al istoriei. Nu occidentalizarea se afla in dezbaterile istorice ce conteaza si nu ea desparte azi mintile. Ceea ce le desparte este acum folosirea occidentalizarii ca paravan pentru insi care au in fapt o legatura mediocra cu Occidentul si-l reduc la opinii calice.

De altfel, a si proliferat activistica politica de capacitate indoelnică, dar exersata in mediatizare, care, sub pretextul occidentalizarii, loveste in stanga si in dreapta si sacrifica valorile. Ea promoveaza azi nu legi ale largirii libertatilor si drepturilor, ci legi ale impilarii cetatenilor - cum se observa si in Romania ultimei ore: digitalizare cu supraveghere oculta, justitie cu dirijare secreta, educatie cu segregare sociala.

Asa stand lucrurile, occidentalizarea are a deveni azi reflexiva - spre a evada din ideologii si propaganda de conjunctura. Avem azi de reasumat convietuirea, dincoace insa de disciplinare si libertinism, valorificand integritatea si responsabilitatea persoanelor si, fireste, umanitatea din oameni.

A saptea problema este declinul justitiei si, mai concret, al independentei justitiei. Nu doar tari ca Ungaria si Polonia, dar mai nou, intre altele, si Israelul reclama faptul ca justitia este folosita ca instrument politic. Aceste tari cauta un echilibru al puterilor „executiva”, „legislativa” si „juridica” prin care sa evite sustragerea de la justitie a „executivilor” si „legislativilor”, dar si preluarea conducerii societatii de catre procurori, care vor sa trieze politicile. Chiar la New York, in abordarea unui fost presedinte, au aparut indiciile actiunii unor procurori de a-si servi propria grupare politica cu mijloacele functiei.

Romania a si fost cadrul experimentului funest, in care, asa?zisa „directie nationala anticoruptie”, cu juristi precar pregatiti, a fost instrumentata pentru a implementa politici care nu au de a face cu justitia, nici cu democratia. Rezultatul a fost sporirea coruptiei in societate, chiar printre „agentii anticoruptie”. Ba chiar mai grav, ridicarea abuzului la nivel de practica organizata, afectarea democratiei si in cele din urma, paralizia initiativei economice si civice din societate!

A atinge dreptatea, prin independenta justitiei, nu este astazi usor. Dificultatile nu tin in sa doar de concentrarile de putere economica, politica, militara, mediatica. in fapt, ajung procurori persoane fara experienta, unele cu infractiuni la activ, iar independenta justitiei este pusa in dependenta de vointa unor persoane - in Romania, de vointa „presedintelui”, in loc ca ea sa ramana sub controlul unor institutii publice.

Mai este de observat ca, alaturi de alte performante dintr-o societate - dezvoltarea economica, nivelul democratizarii, conditiile de realizare individuala, posibilitatea exercitarii criticii - independenta justitiei depinde de calitatea politicilor publice si, in cele din urma, de calibrul decidentilor.

Pe scala dintre stupidocratie, trecand prin mediocratie si urcand la meritocratie, se decide astazi soarta independentei justitiei si, desigur, a oamenilor.

S-a acumulat, in orice caz, o considerabila incarcatura de improvizatii, falsuri si opinii clasate in abordarile din viata publica de azi. Pentru a putea fi revigorate, libertatile, drepturile omului si cetateanului, democratia si dezvoltarea au nevoie azi de reflexivitate. Cultura europeana, pe solul careia traim, este prima solicitata la o reflectie capabila de abordari si conceptii noi, caci ea plateste crizele devenite endemice - criza de dupa 2008, pandemia si razboiul in desfasurare. Altfel, ea va plati din greu si scindarea in curs a lumii.

Andrei Marga

ADRESA: <http://crct.ro/nBJS>